

MICHAEL KRÜGER

Literatura v neliterarnem svetu

Prihajam iz paradiza za ljubitelje knjig: iz Nemčije. Paradiž, kot ga je sanjal Jorge Luis Borges, naj bi bil videti kot ogromna knjižnica, ki vsebuje neskrajšano besedilo, v katerem je zaobsežen ves svet. Celotno besedilo, ne le poezije ali zakonov ali interpretacij biblije, ampak vse, kar so človeška bitja kdaj koli zapisala.

Se pravi, vse, kar je mogoče sestaviti iz nekaj črk. Ljudje v zgodovini niso zapisali prav vsake misli, delno iz strahu, da bi jih cenzurirali država ali Cerkev ali državna Cerkev, delno iz strahu pred samim sabo; kajti kar je bilo zapisano, se lahko uporabi kot dokaz proti avtorju. Grožnje je na primer treba izreči ustno, če sploh, saj lahko v pisni obliki povzročijo katastrofo. Knjižnica, napolnjena z grožnjami in žalitvami, ki so spremljale proces civilizacije, bi bila večja od samega sveta – njene natrpane police bi štrlele daleč v vesolje. Toda tudi tega, kar je bilo zapisano, se ne bi dalo stisniti v konvencionalno opremljene sanje, pa tudi če bi sanjali tisoč in eno noč.

Vse od izuma pisave kot posode za ideje o tem, kaj naj bi ljudje počeli in česa ne, nam pisni dokumenti predstavljajo breme. Ne le zato, ker so bili zakoni in red in prepovedi in omejitve med prvimi stvarmi, o katerih se je pisalo, ampak tudi zato, ker je sekundarna literatura – komentarji zakonov in reda in prepovedi in omejitev – po obsegu kmalu preseгла original in prerasla vse meje. Zato so ljudje ustvarili knjižnice, ki so za nekatere odsev paradiza, krasne sanje o izobilju in večnosti, za druge pa mora in ječa. Mnogi fundamentalisti sanjajo o tem, da bi vse knjige izginile in bi ostala samo ena, prva in edina, iz katere so se razvile vse druge. Redukcija kompleksnosti, kot bi rekli sociologi. Toda časa ne moremo zavrteti nazaj in tako smo zdaj obdani z gorami teksta, ki pretijo, da nas bodo zadušile. Da bi lahko še naprej gradile jezikovne piramide, se zgodovinske znanosti ukvarjajo z vedno manjšimi segmenti, ki pogosto ne upoštevajo pogleda na celoto. In temu ni videti konca. Izum in diferenciacijo pisave imamo lahko tudi za prekletstvo. Morda je to vzrok, zakaj je sredi civilizacije vedno več tišine in odsotnosti govora – in zakaj v tem praznem prostoru ponovno oživljajo močne arhetipske podobe, za katere smo mislili, da jih je razum za vedno utišal. Boj med jezikom in podobo še zdaleč ni končan.

Zadnje čase, ali če sem natančnejši, od zgodnjega 18. stoletja, je postal problem knjižnice kot sanjskega paradiza še bolj pereč. Medtem ko je bilo

treba do takrat samo kopiciti vse, kar je služilo širjenju znanja, se je pojavilo še nekaj, kar je v prvi vrsti služilo zabavi: roman. Do 18. stoletja si ni bilo težko predstavljati knjižnice, ki bi zaobsegala celotno znanje sveta. Najboljši primer za to je utopična literatura v času francoske revolucije ter Diderot in d'Alembert, ki sta s svojo *Encyclopédie* to znanje celo poskušala stisniti v nekakšno žepno knjižnico; upala sta, da bo vsakdo, kdor jo bo preštudiral, srečnejši. Veliko je že bilo napisanega o tesni povezavi med študijem – se pravi branjem, mišljenjem in pisanjem – ter srečo, srečo posameznika in družbe. Literarna zgodovina je polna takšnih zgodb, ki bi jih morali prebrati vsakič, ko začnemo dvomiti v naš poklic. Avtorji vseh avtobiografij iz 18. stoletja nam razkrivajo, kako jim je literatura razširila obzorje; in celo v 20. stoletju obstajajo mnoga pričevanja – pa ne le pisateljev –, kako natisnjena beseda rešuje pred kaosom sveta. In vendar se danes v zahodnih družbah pojavljajo glasovi, ki zanikajo nujnost povezovanja sreče in literature.

Elias Canetti je nekoč trezno pripomnil, da bi rad živel tako dolgo, kolikor časa potrebuješ, da prebereš vse pomembne knjige. Prepričan je bil, da bi lahko kaj tehtnega povedal samo potem, ko bi prebral vse o temeljih naše civilizacije. Vse. Vsa zgodovinska in religiozna dela, vse pravljice in legende, pa tudi vse pomembne romane. No, slučajno vem, da je prebral največ okrog tisoč romanov, kar v grobem odgovarja letni produkciji katerega koli velikega založniškega konglomerata. Z drugimi besedami, nihče ne more imeti pregleda nad tem, kar je bilo napisanega, natisnjenega in distribuiranega od leta 1750, se pravi zadnjih 250 let; da pa bi to še prebral, je povsem nemogoče. Izurjen bralec potrebuje dobri dve minuti, da prebere eno stran proze, en teden za cel roman, en mesec za *Vojno in mir*; šest mesecev za Proustovo *V iskanju izgubljenega časa* in tako dalje. Verjetno vsi poznate slavni skeč Woodyja Allena: »Končal sem tečaj iz branja po diagonali in zdaj preberem *Vojno in mir* v dvajsetih minutah. Povem vam lahko: govori o Rusiji.« Spomnim se prijatelja iz Berlina, profesorja ekonomije, ki je hotel imeti na svojih seminarjih samo zelo načitane študente. Dajal jim je sezname knjig, ki so bile po njegovem ključna literatura: od Adama Smitha in treh zvezkov Marxovega *Kapitala* do Keynesa, Rapoporta, Schumpetra itd. Če bi se njegovi študentje res pregrizli skozi vsa ta dela, kot je zahteval njihov profesor, bi lahko na njegovih seminarjih sodelovali samo zelo stari možje – in ti sivobradci bi zlahka dokazali, da tudi sam profesor ni prebral knjig s svojega seznama. Opazil sem, da so tisti, ki trdijo, da so prebrali vse, po pravilu prebrali zelo malo, medtem ko so tisti, ki trdijo, da so prezaposleni, da bi lahko brali, na splošno zelo dobro načitani.

Toda nazaj k naši temi: mase knjig, ki jih je sproduciralo zadnjih pet ali šest generacij, so človeškemu intelektu postavile nerazumne zahteve. In ker smo mi, založniki, delno odgovorni za dejstvo, da so bile vse te knjige natisnjene, so bile tudi naše zahteve nerazumne. Da bi prišli do tega zaključka, ni treba, da smo fundamentalisti, ampak le pesimisti v schopenhauerskem smislu. Kajti Schopenhauer je bil eden prvih, ki je posvaril, da bodo knjige – zlasti novi

modni romani – poškodovala vid, uničile zmožnost domišljije, bralca pa naredile lenega in ravnodušnega. Zlasti trd je bil do žensk, ki so si upale s pomočjo knjig pokukati izza meja meščanskega življenja. Če bi vedel, da je to le začetek gigantskega razvoja, bi bila njegova sodba še bolj uničujoča. V prvem stavku tega predavanja sem rekel, da prihajam iz paradiza za ljubitelje knjig. Kako se lahko to ujema z našim opažanjem, da knjige begajo duha? Je kaj narobe s paradizem ali se moti naš duh? Tisti, ki znajo odgovoriti na to vprašanje, bodo postali – drznem si prerokovati – založniki prihodnosti. Ciniki v našem poklicu so seveda že našli rešitev, toda to rešitev zlahka spregledamo in nas ne sme preslepiti. Knjige so preprosto spremenili v dobrino, ki se nič ne razlikuje, recimo, od masla ali avtomobila. Zanje ima knjiga en sam pomen. Namreč: se bo prodajala? S tem načinom mišljenja lahko zaslužijo več kot tisti, za katere imajo knjige druge pomene, vendar zaradi tega še ne bodo prišli v nebesa. Na dan, ko boste prišli v nebesa, boste presenečeni, ko boste videli, kako malo založnikov si je zaslužilo nesmrtnost. Toda za tistih nekaj, ki spadajo v božji bližnji krog, bodo nebesa prvi kraj, kjer bodo vsak dan dobili topel obrok.

Prihajam iz Nemčije, dežele z 80 milijoni prebivalcev, ki na jugu in jugovzhodu meji na dve drugi nemško govoreči deželi – skupaj sto milijonov ljudi, ki živijo v solidnih hišah, njihovi otroci pa hodijo v šole, kjer se učijo brati in pisati in tudi nekaj drugih stvari. Slovimo po tem, da smo – z nekaj usodnimi prekinitvami – civilizirano ljudstvo. Vsak Nемеc ve, kaj je knjiga; mnogi imajo eno, nekateri jih imajo mnogo. Tiste, ki imajo veliko knjig, imamo za izobražene, če ne nujno tudi za dobre. (V oklepaju bi lahko omenili, da so tisti nemški akademiki, ki so imeli mnogo knjig, leta 1933 prvi postali člani nacistične stranke.)

V Nemčiji imamo nekaj tisoč založb, ki vsako leto proizvedejo okrog 70 000 novih knjig. Sem so vključene vse knjige, ki jih nihče ne bere, kot so knjige, posvečene politikom, ali spomini nepomembnih politikov in športnikov ali priročniki o tem, kako oprati in začiniti solato – knjige, ki so lepo darilo, a jih dejansko le redko kdo prebere. Vse te knjige, te nepredstavljive kupe knjig, prodajajo v približno 3000 knjigarnah v Nemčiji, Avstriji in Švici. Cesar ne morejo prodati, konča v knjižnih antikvariatih, in kar ni za nikogar privlačno niti tam, gre v star papir. Gigantski biznis, gigantska mašinerija in gigantska prevara. Zelo malo zveze ima z izobraževanjem človeštva, kot so si ga nekoč predstavljali nemški idealisti.

Literatura – ki nas, konec koncev, v prvi vrsti zanima – igra v tem biznisu manjšo vlogo: v založništvu predstavljajo vsi ti romani in novele in pesmi le sedem odstotkov celotnega dobička. Toda za teh sedem odstotkov se bije bitka, ki se zdi outsiderjem – se pravi, navadnim bralcem – kot nekakšen boj gladiatorjev. Boj gladiatorjev iz dvajsetega stoletja, seveda, v katerem ne gre več za moč ali pogum, ampak le še za denar. Zaradi vedno hitrejšega tempa komunikacijske tehnologije se ta bitka v glavnem bije po faksu, elektronski pošti in internetu – torej virtualna bitka, v kateri ostane poraženec neviden.

Redko se vidi tudi trofejo zmagovalca, saj v mnogih primerih knjiga ni bila še niti napisana. O hvalevredni nameri, da bo nekdo nekaj napisal, se sklepajo stave. Vedno se moram smejati, kadar v Londonu, New Yorku ali Münchnu kandidata peljejo v Circus Maximus, kjer ga čaka najvišja nagrada: sto tisoč dolarjev za deset strani dolg sinopsis, kilav spis, ki naj bi prerasel v veliki romantični roman. In vedno je kje kdo, ki je pripravljen ta dokument kupiti, kaka bogata založba, ki si ga lahko privošči in ki bo čez tri leta prejela rokopis, tako imenovani roman, dolg 300 strani. Natisne ga in potem – se nihče zanj niti ne zmeni. Sedemdeset odstotkov takih knjig po treh mesecih izgine brez sledu. Po mojem mnenju obstajajo prijetnejši načini za zapravljanje denarja. Mislim, da toliko založnikov po vsem svetu izdaja slabe knjige zato, ker jim jih ni treba brati. To bi bilo pač preveč, če bi od njih zahtevali, naj preberejo tiste grozne romane, ki jih vsiljujejo občinstvu. In večina menedžerjev tako ali tako ne bere.

Moja teza se torej glasi: naš biznis še naprej obstaja samo zato, ker tisti, ki sproducirajo večino knjig, teh tako ali tako ne berejo. Prepričan sem celo, da so v nekaterih direktorskih pisarnah knjige na splošno prepovedane, saj bi motile posel. Enako so tudi otroci izgnani iz naših ministrstev za šolstvo, saj bi motili birokrate, ki delajo na izobraževalnih programih. To pa pomeni, čim večji je biznis, tem večja je možnost, da bo knjiga prišla na trg neprebrana. Po mojem mnenju je to izredno nesrečna in nezdrava situacija. Predvsem pa nima nobene zveze z literaturo.

Po starem in z današnje perspektive precej zaprašenem in idealističnem prepričanju naj bi bila literatura povezana z izobraževanjem, vključno z razvojem zaznavnih in čustvenih sposobnosti posameznika, toda tudi z bolj konvencionalnim tipom izobraževanja. Vse, kar na primer vemo o ruski družbi 19. stoletja, vemo iz del Dostojevskega, Turgenjeva, Aleksandra Herzena, Puškina in še mnogih drugih. Vsaka izjava o Rusiji, pa naj je prišla iz ust filozofa ali trgovca, se je morala nekoč navezovati na to literaturo. Če pa danes kak politik citira kakega pisatelja, stori to v glavnem zato, da bi ga pograjal, ker se počuti napadenega. Nisem še slišal, da bi kak politik rekel: berite romane Pelevina ali Bitova ali Popova, pa boste boljše razumeli, kaj se dogaja v Rusiji. In kakor je zgoraj, tako je tudi spodaj: če greste na grško plažo in pogledate, katere knjige prebirajo tamkajšnje razgaljene lepotice, seveda ne boste našli Homerja ali Vassilisa Vassilikosa, nobenega Seferisa ali Ritsosa, ampak Toma Clancyja in Danielle Steele. Kar pomeni, da ljudje vse, kar si želijo vedeti o Grčiji – če si seveda sploh želijo kaj vedeti –, dobijo iz drugih virov. Pogosto sem si mislil, oh, ko bi vi, goli kopalci, brali vsaj Williama Gaddisa, Dona DeLilla, Davida Grossmana ali Richarda Forda!

»Brati pomeni prisluhniti drugim jazom,« je zapisal Nietzsche, ki je verjetno najbolje vedel, da mora selekcija uskladiti nenavadno in vsakdanje. Očitno je prav to ravnotežje tisto, ki ustvarja vtis, da z branjem ponovno uprizarjamo zgodovino civilizacije, na katere koncu se nahajamo. Bralec postane vez v kulturni verigi, ki jo sam – z branjem – podaljšuje. Ta veriga, ki je zdržala

250 let, je zdaj tik pred tem, da se pretrga oziroma da se ne bo več daljšala. Če naj verjamemo statistiki, jo bomo preprosto opustili. Branje potem ne bo več ovekovečevanje zgodovine, ampak le drobna senzacija, čista zabava. Z opuščanjem literature bi zares dosegli konec zgodovine: preteklost in prihodnost bi bili stisnjeni v nekaj neberljivih podob. Govor, ki ga je izoblikovala zgodovina, bi atrofiral; narativna sposobnost za ustvarjanje reda bi izumrla. Za vedno utišani bi morali komunicirati samo s pomočjo nekaj praznih fraz. Dolga debata o resnici, smislu, pomenu, zakonu in redu bi bila končana.

Toda spregovorimo še malo o občutkih blaženosti, ki jih doživljajo bralci knjig – kar je dovolj lahko, saj tiste knjige, ki vzbujajo nasprotna čustva, po navadi zavržemo. »Kaj se dogaja, kadar beremo?« sprašuje švedski pisatelj Olof Lagerkrantz. »Oko sledi črnim črkam na belem papirju, od leve proti desni, kar naprej in naprej. Bitja, pokrajine in misli, ki jih je oblikoval nekdo drug, pred kratkim ali pred tisoč leti, spet oživijo v naši domišljiji. To je čudež, večji kot vzkalitev semen v grobnicah faraonov. In dogaja se vsak trenutek.«

Najpomembnejši je element osebnega razodetja. Kadar otrok najde kako knjigo, nad katero se navduši, mu, za božjo voljo, nikar ne recite: »To je tretjerazredno, samo čas zapravljaš.« Knjige, ki na nas najgloblje vplivajo, pogosto sploh ne sodijo v kanon visoke umetnosti. Ni vam treba biti ne zagovornik diskurzivne analize ne pragmatik, da bi imeli radi tako imenovane

drugorazredne knjige. S tega vidika pa se hierarhija literarnih del poruši. Za pragmatika je razlikovanje med interpretacijo in koristnostjo – med razumevanjem, ki je usmerjeno v smisel besede, in asimilacijo, ki ima lahko tudi najbanalneje vzroke – povsem iluzorno. Pragmatizem ne pozna nobenih neodvisnih značilnosti. Vse, kar najdemo, je odvisno od naših lastnih prepričanj, stališč in zahtev. S tega stališča je bistvo teksta platonična himera. Tekst sam ne pove ničesar. Mi smo tisti, ki nekaj povemo. Pod tem teoretičnim nebom je dejansko irelevantno, ali – kot je nekoč dejal Enzensberger – preberamo Danteja ali Racmana Jako. Bojim se, da se ta teorija kratkovidno nanaša na kulturno stanje, ki ne odgovarja dejanskemu bralnemu vzorcu. Mi vendar hočemo vedeti, kaj beremo!

Požiralec knjig, ki nemirno tava in požira eno polico za drugo, redko doživi tisti občutek blaženosti, ki ga pozna potrpežljivi, pogosto neosveščeni in brezciljni bralec. »Mnogi mislijo, da so knjige tu zato, da bi se nad njimi zamislili,« je Ludwig Hohl pripomnil z vzdihom, medtem ko je njegov starejši brat po duhu, Lichtenberg, dejal: »Mnogi berejo samo zato, da bi se znebili dolžnosti, da mislijo.« Goethe pa je to povzel takole: »Obstajajo tri vrste bralcev. Eni, ki uživajo brez sodbe, tretji, ki sodijo brez užitka, in srednji, ki sodijo z veseljem in uživajo v presoji; ti so tisti, ki umetnino dejansko reproducirajo.« S tem se lahko danes vsi strinjamo: da je izkušen bralec reproduktivni ustvarjalec. In čim bolj kompleksna je umetnina, tem bolj se pri njenem dojemanju izobražujemo. Ko se učimo brati, se učimo živeti. Morda je to eden od razlogov, zakaj se vedno bolj bojimo, da bi usposobljenost za branje upadla ali celo izginila: kajti to bi nas pripeljalo na novo stopnjo civilizacije – ki pa ne bi bila višja.

Z branjem se vedno znova vzpenjamo po civilizacijski lestvi kulture, utemeljeni na bibliji, in reproduciramo naše kulturne dosežke. Če zanikamo literaturo, ki ponovno uprizarja zgodovino in jo prestavlja v sedanost, bi se ti dosežki sesuli. Rezultat bi bila nejasna, prazna prisotnost znakov: zbir simbolov, ki so odprti za vsako možno interpretacijo. Z besedami Siegfrieda Giedeona: »Družba, ki je izgubila spomin na stvari, ki so izoblikovale njeno življenje, ne ve več, kje je njeno mesto, še manj pa, kaj hoče.«

Vse to dokazuje, da je branje tudi delo. Nič ni bolj absurdnega od histerične propagande za branje, ki je usmerjena izključno v njegovo zabavljajško vrednost, v brezmejni užitek, ki naj bi ga knjige nudile. Celó srečo je namreč treba zaslužiti. Tisti, ki se navdušujejo ob branju Musilovega *Moža brez posebnosti* ali Melvillovega *Moby Dicka*, so verjetno le malo razumeli ali pa so spregledali najpomembnejše dele teh umetnin. Konec koncev je celo Goethe Eckermannu pri 80 priznal, da je vse življenje študiral umetnost branja, pa še vedno ni prepričan, da jo obvlada. Absorpcija literarnih ali filozofskih del je lahko strašno težko delo, ki sproža upravičeno vprašanje, zakaj še kar naprej vztrajamo in se mučimo.

Knjiga, ki je prisiljena v tekmo z drugimi mediji, je izgubila svoj dolgo obranjeni monopol na zabavo, informacije in znanje. Namesto nje je prišel

naslednik, o katerega globljem pomenu lahko zaenkrat samo ugibamo. Morda bodo zgodovinarji to prekinitev, ki jo zdaj vidimo kot počasen proces propadanja, nekoč interpretirali kot mejnik nove dobe. V dobi računalnikov in televizije je ponoven izum zapisane besede obsojen na propad. Tiranija podob, ki objekta ne predstavljajo, ampak ga izničijo, je očitno bolj fascinantna kot proučevanje besedil. Toliko bolj tragično je torej, da šole in univerze, avtoritete, ki bi lahko ponudile korektiv, niso več sposobne definirati svoje funkcije.

Jean Starobinski, ženevski zgodovinar, je primerjal najnovejše debate o koncu knjižne kulture s preprirom o umetnosti pripravljanja pogrinjka, pri katerem ostanejo krožniki prazni. »Narodom na Zemlji,« piše, »je usojeno, da si v vsakem primeru ustvarijo skupno prihodnost, ki jo morajo obvezno uporabiti kot izhodiščno točko za novo dožemanje svoje preteklosti. Zgodovinarji, filozofi in kritiki bodo k temu prispevali, če nam bodo pomagali prihodnost razumeti. Njihova naloga je, da znanje prenesejo v dovršeno prihodnost, v *futurum perfecti*. Naučiti se moramo, da bomo celo v napačnih sodbah, konfliktih in ločitvah, ki so zaznamovale zgodovino, odkrili skupni vir, ki bi lahko nudil osnovo za bodočnost, soodvisnost in bi pustil neokrnjene identitete, ki so se izoblikovale v preteklosti.«

Ta naloga spominjanja za prihodnost ni ne lahka ne zlahka zaslužena in kliče po kritičnemu ponovnemu branju preteklosti. Kdor v luči bleščečih možnosti, ki jih nudi postmodernizem, zanika temeljno pomembnost te sposobnosti, deluje proti demokratizaciji bodočnosti. Zgodovine bi zares moralo biti konec, če bi od nje ostala samo nema podoba: neberljiva podoba barbarstva.

Sodobne tehnične vizije so ustvarile domišljijo, ki lahko – brez opaznega obžalovanja njihovih izumiteljev – mirno shaja brez človeškega čuta za tip. Človeški prispevek postaja zato vedno bolj odvečen, in to z vedno večjo hitrostjo, ki na povsem nečloveški način prevzema naše emocionalne sposobnosti. Roka, oko, čustvo – vse to se lahko nadomesti in se mora nadomestiti, saj so prepočasni za univerzalne procese, ki so dobili lastno dinamiko. Na drugi strani pa je upanje, da bi lahko tehnična superstruktura zmanjšala naše breme, iluzorno: če ne znamo več dešifrirati, če ne znamo več brati, se nam bo naš svet najprej zazdel grozeč, potem čuden, na koncu pa nam bo zanj vseeno. Z izginotjem otipljivih medijev izgubljam del stare kulture in v ne preveč oddaljeni prihodnosti se tovrstna srečanja ne bodo več odvijala v Jeruzalemu. Namesto tega bomo ob določeni uri vklopili računalnike: nobenega glasu, nobenih obrazov, ki bi jih lahko gledali, nobene živčnosti, nobenega dolgčasa, nobenega vidnega veselja, nobenega rokovanja, nobenega druženja: in potem bo zavladal čisti, neresnični, raztelešeni tekst.

Na koncu droben nasvet:

Da bi izdajali literarne knjige, morate biti povsem prepričani, da govorijo nekaj, česar se ne da povedati na noben drug način. Vsaka knjiga temelji na estetskem zakonu, ki mu poskuša slediti z različnimi, a opaznimi sredstvi: to je vzrok, zakaj je Kafka pisal drugače kot Faulkner. Če rokopis ne sledi

lastnim estetskim zapovedim, bi ga morali zavrnuti. Eden od znakov dobrega založnika je, da kako knjigo zavrne, čeprav je kje drugje doživela velik uspeh. Znak slabe presoje je, če se slaba knjiga naenkrat v prevodih pojavi po vsem svetu: kaže, da je ni prebral ne založnik ne bralci, ampak samo trg.

Literarno presojo si lahko pridobimo samo tako, da vsak večer prebiramo mojstrovine iz zgodovine literature. Bolje je desetkrat prebrati *Gospo Bovary* ali *Čarobno goro* ali *Oliverja Twista* kot pa prebrati deset povprečnih knjig. Dobra literatura je ustvarjena na ramenih velikanov, ne palčkov. Velikani nas učijo, česa je jezik sposoben. Če na ovitku piše, da je neka knjiga mešanica Márqueza in Calvina, nam je ni treba prebrati. Márquez in Calvino nam bosta večno hvaležna.

Založnik bi moral ljubiti knjige, ki jih izdaja. Ciničen odnos do lastnih knjig bo slej ko prej pripeljal do neuspeha. Izjave, kot so: »Seveda je ta knjiga grozna, ampak prepričan sem, da bo doživela velik uspeh«, so nemoralne. Dober založnik slabih knjig ljubi slabe knjige, ki jih izdaja. Nič ni bednejšega kot dober založnik, ki trdi, da ni nobenih dobrih knjig, zato nima druge izbire, kot da prodaja slabe knjige. Založniki, ki jamrajo, da so ljudje v starih časih bolje pisali, so slabi založniki. Treba bi se jim bilo na daleč izogniti. Kajti čeprav vemo, da nas ljubezen dela slepe, je ljubezen do lastnih knjig predpogoj za naše delo.

Kje najdemo dobre knjige? Najprej v šoli. Potem pa bi morali obvladati tudi nekaj jezikov: angleščino, francoščino, italijanščino in španščino – zaradi takih jezikov se je vredno zaljubiti. Založnik, ki se namerava večkrat poročiti – seveda ne naenkrat –, bi si moral poskusiti najti kakega slovanskega ali skandinavskega partnerja, saj ljudje iz tistih krajev po navadi obvladajo več jezikov. Toda tudi tistim, ki se vedno zaljubijo v Fince, Madžare ali Grke, ni treba obupati, saj je literatura teh narodov enako bogata kot naša, tako da lahko s prevajanjem te velike raznolikosti v lastni jezik dosežemo nesmrtnost. Število belih lis na literarnih zemljevidih zahodnjakov je presenetljivo, pri čemer ne govorim le o Afriki in Aziji, ampak tudi Grčiji, Turčiji ali arabskih državah, katerih preskrba z nafto je za nas dosti zanimivejša kot njihova kultura. Z drugimi besedami: založniki se ne bi smeli obnašati kot zakrinkani imperialisti, ki samo izvažajo, ampak bi morali tudi uvažati. Če ste v ljubezni povsem brez sreče, potem se smete zaljubiti celo v Nemca, ki vam bo pomagal razumeti nemško literaturo, saj je boljša kot njen ugled.

Prevedla Vesna Jurca Tadel